

Alicja Winnicka-Popczyk

Uniwersytet Łódzki
Wydział Zarządzania
e-mail: alicja.popczyk@wp.pl

Problemy rozwoju przedsiębiorczości rodzinnej na polskiej wsi (przypadek rolniczej gminy Łowicz)

Kody JEL: G320, M100, M130

Słowa kluczowe: firma rodzinna, biznes rodzinny na obszarach wiejskich, przedsiębiorczość rodzinna w gminach rolniczych

Streszczenie. W artykule poruszono problematykę dotyczącą rozwoju przedsiębiorstw rodzinnych na obszarach wiejskich. Dokonano analizy przyczyn ich powstawania, pełnionych funkcji, potrzeb wspierania oraz zaleceń dalszego funkcjonowania. Na przykładzie trzech firm rodzinnych, działających na terenie rolniczej gminy z centralnej Polski, zobrazowano możliwości gospodarowania w warunkach wiejskich. Opisywane firmy osiągnęły sukces materialny, stworzyły nowe miejsca pracy, jednocześnie przyczyniły się do rozwoju miejscowości, w których prowadzą działalność.

Wprowadzenie – sytuacja w rolnictwie jako przyczyna rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Doświadczenia rozwoju gospodarczego na świecie jednoznacznie wskazują na malejące znaczenie rolnictwa w gospodarce mierzone odsetkiem wartości dodanej tego sektora w PKB czy odsetkiem zatrudnionych w rolnictwie. Na skutek postępu technologicznego zwiększa się wydajność produkcji rolnej, następuje jej koncentracja i przestawienie na masową skalę. W krajach rozwiniętych udział produkcji i zatrudnienia w rolnictwie oscyłu-

je wokół 2%, wprowadzono także instrumenty ograniczające rozmiary produkcji.

W Polsce niska wydajność rolnictwa ma swoje źródło w ukształtowanej w przeszłości rozdrobnionej strukturze gospodarstw rolnych oraz w ciągle nadmiernej liczbie zatrudnionych. Co prawda, po wstąpieniu do Unii Europejskiej polskie rolnictwo wykazuje malejący udział w PKB, w liczbie pracujących, szybko zwiększając wydajność pracy (o około 50% w latach 2004–2013), to nadal istnieje ogromny dystans dzielący krajowe rolnictwo od krajów rozwiniętych gospodarczo Europy Zachodniej oraz Stanów Zjednoczonych. Eksperti zwracają uwagę na konieczność konsolidacji gospodarstw rolnych, prowadzącą do zwiększenia udziału produkcji na masową skalę; zmniejszania odsetka zatrudnionych w produkcji rolnej; zwiększenia eksportu; pogłębienia specjalizacji w produktach niszowych o wysokiej naturalnej przewadze konkurencyjnej, np. unikatowe walory smakowe (Wyżnikiewicz, 2015). Sytuację polskiego rolnictwa na tle gospodarek wybranych krajów zaprezentowano w poniższej tabeli.

Tabela 1

Polskie rolnictwo na tle wybranych krajów

Kraj	Udział wartości dodanej rolnictwa w PKB (%)		Odsetek pracujących w rolnictwie	
	2004	2013	2004	2012
Wielka Brytania	0,9	0,7	1,0	1,0
Niemcy	1,0	0,9	2,0	2,0
Stany Zjednoczone	1,3	1,3 (2012)	2,0	2,0 (2010)
Francja	2,0	1,7	4,0	3,0
Włochy	2,6	2,3	4,0	4,0
Czechy	2,5	2,6	4,0	3,0
Polska	3,7	3,2	18,0	13,0
Grecja	4,8	3,8	13,0	13,0
Węgry	5,1	4,4	5,0	5,0

Źródło: Bank Światowy, <http://data.worldbank.org/indicator#topic-1>.

Konsekwencją przemian zachodzących w produkcji rolnej na polskiej wsi, umożliwiającą osiąganie dochodów oraz absorbcję wzrastających nadwyżek siły roboczej, jest rozwój na coraz większą skalę działalności pozarolniczej, prowadzonej w głównej mierze jako gospodarstw domowych w formie przedsiębiorstw rodzinnych (Jeżak, Popczyk, Winnicka-Popczyk, 2004). Według danych GUS w 2009 roku do rejestru REGON było wpisanych 3,7 mln podmiotów gospodarki narodowej, z czego 935,3 tys. (25%) zarejestrowało działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. Jednocześnie odnotowano prawie dwukrotnie (a może tylko dwukrotnie) niższy

wskaźnik przedsiębiorczości wyrażony liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców (63 na wsi, 121 w miastach).

Przyjmując kryterium podziału administracyjnego – najwięcej podmiotów na obszarach wiejskich funkcjonuje w województwach: mazowieckim (13,3%), małopolskim i wielkopolskim (11,5%), najmniej natomiast w województwach: podlaskim (2,4%), lubuskim (2,6%) i warmińsko-mazurskim (3,2%). Najwyższy wskaźnik przedsiębiorczości kształtował się w województwach: zachodniopomorskim (85), pomorskim i śląskim (po 74), a najniższy w województwach lubelskim i podlaskim (po 47) oraz podkarpackim (49).

Pod względem rodzaju prowadzonej na wsi działalności gospodarczej w 2009 roku największy udział stanowiły podmioty zajmujące się: handlem, naprawą pojazdów samochodowych, transportem, gospodarką magazynową, zakwaterowaniem i gastronomią, informacją i komunikacją oraz przemysłem i budownictwem.

Struktura podmiotów gospodarki narodowej na obszarach wiejskich, według form prawnych, kształtowała się następująco (*Obszary wiejskie*, 2011): osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (81,6%), spółki (8,7%), stowarzyszenia i organizacje społeczne (3,5%). To właśnie wśród przedsiębiorstw jednoosobowego właściciela oraz spółek należy w społeczności wiejskiej w ogromnej większości upatrywać przedsiębiorstw rodzinnych. Celem artykułu jest zatem wskazanie na najbardziej istotne problemy przedsiębiorczości rodzinnej na wsi (np. konieczność wspierania, rekomendacje dla dalszej działalności, scenariusze rozwoju), jak również zaprezentowanie kilku przykładów wiejskich firm rodzinnych funkcjonujących w typowej gminie rolniczej Centralnej Polski. Z kolei teza artykułu zakłada, że wiejska przedsiębiorczość rodzinna, tworzona na bazie gospodarstw domowych oraz gospodarstw rolnych, może wydatnie przyczynić się zarówno do poprawy sytuacji materialnej poszczególnych rodzin, jak i do widocznego postępu społeczno-ekonomicznego oraz cywilizacyjnego lokalnej społeczności.

Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej

W założeniach budżetu UE na lata 2014–2020 rozwój i wsparcie małych i średnich przedsiębiorstw, w tym przedsiębiorstw na obszarach wiejskich, stanowi absolutny priorytet. Nowe działania Unii Europejskiej mają wspomagać przedsiębiorczość, sprzyjać tworzeniu nowych miejsc pracy, dążąc do ograniczenia biurokracji, uproszczenia księgowości, poprawy dostępu do źródeł finansowania, zharmonizowania podatków od przedsiębiorstw, skrócenia czasu niezbędnego do uzyskania odpowiednich zezwoleń i licencji.

Tabela 2

Źródła wspierania rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej

Nazwa instytucji	Oferowane formy wsparcia
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	dopłaty do kredytów i pożyczek na tworzenie nowych, pozarolniczych miejsc pracy
Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich	współfinansowany z kredytu Banku Światowego; działania w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i zwalczania bezrobocia na obszarach wiejskich przewidziane zostały w komponentach: „Mikropożyczki”, „Program Przekwalifikowań” i „Edukacja”
Agencja Nieruchomości Rolnych	linia kredytowa na przedsięwzięcia w zakresie małej przedsiębiorczości o charakterze pozarolniczym pod warunkiem zatrudnienia bezrobotnych, byłych pracowników państwowych gospodarstw rolnych oraz członków ich rodzin, na terenach wiejskich lub w miastach do 20 tys. mieszkańców; stypendia dla młodzieży z rodzin byłych pracowników PGR przyznawane uczniom do czasu ukończenia przez nich nauki w publicznych szkołach średnich (ponadgimnazjalnych), kończących się maturą
Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej „Counterpart Fund”	kredyty na przedsięwzięcia w zakresie małej przedsiębiorczości na terenach wiejskich tworzące nowe miejsca pracy dla bezrobotnych; mikrokredyty na pozarolniczą działalność gospodarczą na terenach wiejskich; kredyty na przedsięwzięcia inwestycyjne na terenach wiejskich w zakresie agroturystyki
Fundacja Wspomagania Wsi	mikropożyczki dla wspierania istniejących i nowo powstałych małych przedsiębiorstw na terenach wiejskich; programy szkoleniowe w zakresie zarządzania małym przedsiębiorstwem, przygotowujące do prowadzenia działalności agroturystycznej; program wspomagania dla grup producentów; programy dla młodzieży
Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA)	usługi szkoleniowo-doradcze oraz mikropożyczki i dotacje inwestycyjne; program polega na udzielaniu pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej absolwentom lub przedsiębiorcom na tworzenie miejsc pracy

Źródło: http://www.wodr.konskowola.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=168&Itemid=158.

Dotąd przedsiębiorcy mieszkający na obszarze wsparcia mogli skorzystać z pomocy finansowej w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Działanie 311 „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” przewidywało refundację w wysokości 50% poniesionych kosztów kwalifikowanych, jednak nie więcej niż 100 tys. zł. Działanie 312 „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” obejmowało firmy zatrudniające do 10 pracowników, których obrót lub bilans wynosiły poniżej 2 mln euro, niezależnie od formy prawnej, a także osoby, które prowadziły lub chciały uruchomić działalność gospodarczą, a kwota kosztów kwalifikowanych projektu musiała przekraczać 20 tys. zł. Osoby ubiegające się o pomoc nie mogły podlegać przepisom o ubezpieczeniu społecznym rolników

w pełnym zakresie. Wysokość dofinansowania uzależniona była od liczby utworzonych w wyniku realizacji procesu miejsc pracy i przewidywała refundację: 50% poniesionych kosztów kwalifikowanych (jednak nie więcej niż 100 tys. zł) po utworzeniu co najmniej jednego miejsca pracy; 200 tys. zł, jeżeli zostały utworzone co najmniej dwa miejsca pracy, 300 tys. zł z chwilą utworzenia co najmniej trzy miejsc pracy (Targosz, 2014).

Rekomendacje i zalecenia dla przedsiębiorczości wiejskiej

Z uwagi na znaczne w dalszym ciągu różnice w warunkach prowadzenia biznesu między miastem a wsią przedsiębiorcy wiejscy, wśród których ogromny odsetek stanowią właściciele firm rodzinnych, jak również lokalne instytucje ich wspierania, potrzebują bardzo konkretnych rekomendacji, które stanowiłyby użyteczne i rzeczywiste wsparcie ich działalności. Najczęściej proponuje się następujące zalecenia:

- zwiększanie różnorodności przedsiębiorczości z uwzględnieniem jej lokalnych i regionalnych atutów (np. wynikających z położenia, jakości środowiska przyrodniczego czy funkcji społeczno-gospodarczych),
- łączenie w dużej liczbie firm produkcji żywności z działalnością pozarolniczą,
- indywidualizację oferty pomocy dla każdej z firm ze strony instytucji wspierających,
- utworzenie „instytucji pierwszego kontaktu” w celu uzyskania przez przedsiębiorcę podstawowych informacji, a następnie skierowania go do odpowiedniej instytucji specjalistycznej,
- ułatwienie interpretacji i stosowania przepisów prawa oraz zwiększenie zaufania przedsiębiorców do instytucji państwowych i samorządowych,
- dostosowanie niektórych przepisów do specyfiki mikroprzedsiębiorstw działających na wsi,
- odchodzenie od zasady refinansowania do zasady prefinansowania, co poprawi dostępność zewnętrznych środków finansowych dla większej liczby podmiotów gospodarczych,
- rozszerzenie wykorzystania e-administracji (elektroniczne składanie dokumentów), co szczególnie w przypadku przedsiębiorstw wiejskich stanowi oszczędność czasu i nakładów,
- priorytetowe działania administracji rządowej i samorządowej w zakresie infrastruktury teleinformatycznej na wsi,
- stwarzanie zachęt organizacyjno-regulacyjnych skłaniających firmy do współpracy poziomej (*Rozwój przedsiębiorczości...*, 2014),

- propagowanie podjęcia internetowej sprzedaży żywności jako innowacyjnej formy przedsiębiorczości rolników – rolnicy uzyskują z internetu informacje przydatne w gospodarstwie, kupują za jego pośrednictwem narzędzia rolnicze i części zamienne do maszyn; mogą również rozpocząć sprzedaż, zakładając sklep internetowy na podstawie wpisu do Ewidencji Działalności Gospodarczej lub rejestracji jako spółki handlowej w Krajowym Rejestrze Handlowym; podjęcie w internecie obrotu artykułami spożywczymi wymaga uzyskania zgody Państwowej Inspekcji Sanitarnej i/lub Inspekcji Weterynaryjnej (Targosz, 2014).

Przedsiębiorczość w gminie wiejskiej (na przykładzie gminy Łowicz)

Gmina Łowicz leży w szerokim pasie Niziny Środkowomazowieckiej, w północno-wschodniej części województwa łódzkiego, w centrum powiatu łowickiego. Gmina otacza „pierścieniem” Miasto Łowicz – odrębną jednostkę samorządu terytorialnego, na terenie której zlokalizowany jest Urząd Gminy Łowicz. Obejmuje 27 miejscowości. Gminę zamieszkuje 7512 osób, co stanowi 9,13% ludności powiatu łowickiego (stan na 31.12.2008). Zagęszczenie wynosi 55,48 osób na km² (*Charakterystyka gminy...*).

Gmina Łowicz ma charakter typowo rolniczy, występuje tam 10 974 ha użytków rolnych. Gleby w gminie Łowicz mają przewagę form bielcowych, które zalegają na glinach i piaskach, tylko miejscowo występują obszary typowo żwirowe i torfowe. Krajobraz ziemi łowickiej ożywiają spore kompleksy leśne (9,3% ogółu powierzchni gminy) oraz urozmaica rzeka Bzura z licznymi dopływami (*Charakterystyka gminy...*). Miasto Łowicz stanowi zaplecze kulturalne i edukacyjne dla mieszkańców gminy. Sama gmina natomiast słynie z nieprzeciętnej historii, pięknej przyrody i krajobrazu, kultury ludowej – znanej w kraju i zagranicą.

Wśród gospodarstw rolnych dominują gospodarstwa małe o powierzchni 2–6 ha, stanowiące ponad połowę ogólnej liczby gospodarstw. Jednocześnie niski jest stopień specjalizacji gospodarstw, czego naturalną konsekwencją jest mała efektywność gospodarowania, ograniczony postęp technologiczny, słabnąca pozycja przetargowa rolników na rynku. Podstawową barierą rozwoju w rolnictwie stanowi niedostatek kapitału, wynikający z ogólnie niskiej koniunktury w rolnictwie. Niezbędne są zatem przekształcenia struktury agrarnej i dopływ innowacji w dziedzinie rolnictwa, co stanowi jednak dość długotrwały proces (*Plan rozwoju...*, 2006).

Jednocześnie w tych warunkach od połowy lat dziewięćdziesiątych obserwowany jest stały wzrost przedsiębiorczości. Na koniec 2014 roku w gminie działalność gospodarczą prowadziło ogółem 535 podmiotów go-

spodarczych, w tym 485 jednostek prywatnych (446 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 38 spółek: 26 cywilnych, 12 handlowych, spółdzielnia). Były to prawie wyłącznie podmioty mikro (do 9 pracowników) – 96,8%, małe (do 49 pracowników) – 3% oraz jedna firma średniej wielkości. Struktura branżowa aktywności gospodarczej nie odbiega w zasadzie od wzorca krajowego.

Tabela 3

Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w gminie Łowicz według sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) na koniec 2014 roku

Sekcja PKD	Liczba podmiotów	Udział procentowy
A. Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	47	10,5
B. Przetwórstwo przemysłowe	42	9,4
E. Dostawa wody, gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	2	0,4
F. Budownictwo	64	14,3
G. Handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	153	34,3
H. Transport i gospodarka magazynowa	46	10,3
I. Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	12	2,7
J. Informacja i komunikacja	10	2,2
K. Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	8	1,8
L. Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	4	0,9
M. Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	18	4,0
N. Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	9	2,0
P. Edukacja	6	1,3
Q. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	10	2,2
R. Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	5	1,1
S. Pozostała działalność usługowa	10	2,2
Ogółem	446	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Do głównych problemów w obrębie przedsiębiorczości na terenie wiejskiej gminy Łowicz zaliczyć można:

- dominację małych firm w ogólnej liczbie podmiotów,
- niedostatecznie wykształcony sektor usług,
- małą liczbę inwestorów z zewnątrz, szczególnie zagranicznych,
- rozdrobnienie gospodarstw,
- brak alternatyw w aktywizacji zawodowej ludności wiejskiej poza rolnictwem (*Plan rozwoju...*, 2006).

Przekształcenie gospodarstwa rolnego w firmę produkcyjną

Wzorcowym przykładem wiejskiej firmy rodzinnej w gminie Łowicz jest Uprawa Pieczarek – Gospodarstwo Rodzinne – Anna i Jacek Walczakowie w Dąbkowicach Dolnych (*Plan rozwoju...*, 2009). Gospodarstwo o powierzchni 9,22 ha specjalizuje się w uprawie „drobnych” pieczarek na potrzeby przetwórstwa. Początki działalności były skromne – Jacek Walczak, jeden z największych obecnie producentów w Polsce, zaczynał w 1989 roku przeznaczając pod pieczarki ok. 80 m² w budynku gospodarczym. Wcześniej, w 1985 roku, zaraz po maturze w technikum rolniczym, przejął gospodarstwo rolnicze od rodziców, typowe dla Centralnej Polski (10 ha pagórkowatej ziemi, pociętej na wąskie paski, kilka krów i świń i uprawa warzyw). Takie gospodarstwo nie rokowało dobrze na przyszłość, o dokupienie ziemi było trudno. Pomysł na produkcję pieczarek podpowiedziała siostra. Pierwsze lata działalności cechowały jednak same niepowodzenia, ciągle popełniany był jakiś błąd. Po kilku latach zaczęły się dochody, a rozwój firmy wspomagał solidny, stały odbiorca – Firma Bracia Urbanek, skupująca od rolników pieczarki, stawiająca jednocześnie wysokie wymagania jakościowe. To mobilizowało do inwestowania w produkcję i podnoszenie jakości. I tak, Walczakowie stali się głównym dostawcą pieczarek dla Urbanków. W 2000 roku podjęto „życiową decyzję” o zaciągnięciu kredytu na ponad 2 mln zł. Decyzja okazała się bardzo mądra, umożliwiła wybudowanie dużego, nowoczesnego obiektu, opatrzonego klimatyzacją i ogrzewaniem, w którym wszystko (oprócz zbioru grzybów) jest zautomatyzowane (Naszkowska, 2005). Dziś pieczarki uprawiane są w 16 halach, o łącznej powierzchni 5000 m². Produkcja odbywa się w systemie całorocznym, oparta jest na technologii tzw. drugiej fazy. Podłoże do uprawy dostarczane jest ze specjalistycznego zakładu w balotach, a następnie umieszczane na półkach. Cykl produkcyjny, od momentu rozłożenia podłoża, trwa 8 tygodni, a przeciętny plon wynosi 22–25 kg z m². Roczna produkcja wynosi około 700 t, których odbiorcą jest firma eksportująca przetworzone pieczarki do wielu krajów świata. Przedsiębiorczość, profesjonalizm i ciężką pracę Walczaków doceniono w środowisku branżowym. Zostali laureatami XIV edycji Konkursu Rolnik – Farmer Roku 2007 w kategorii gospodarstw rodzinnych do 50 ha. Otrzymali również tytuł Mistrza Województwa Łódzkiego Konkursu Agroliga 2007 w kategorii Rolnicy. Jacek Walczak zasiada we władzach Stowarzyszenia Branży Grzybów Uprawnych, jest konsultantem i recenzentem projektów fachowych i naukowych z dziedziny produkcji pieczarek. Firma jest również znaczącym pracodawcą, w gospodarstwie znajduje zatrudnienie na stałe około 10 osób (Winnicka-Popczyk, 2015).

Podjęcie działalności handlowej

Przykładem wiejskiej przedsiębiorczości rodzinnej są placówki handlu detalicznego. Lucyna i Marian Bejdowie prowadzą pod własnym szyldem sklep spożywczo-przemysłowy we wsi Ostrów od blisko 25 lat. Wcześniej pracowali w sklepie dla gminnej spółdzielni, ale w 1991 roku pojawiła się możliwość odkupienia biznesu, z której przedsiębiorcy skorzystali. U podstaw decyzji legły: pragnienie samodzielności oraz wpływu na wybór asortymentu, jakości i terminu dostaw, znajomość rynku, w tym potrzeb klientów. W bardzo dobrze zaopatrzonym sklepie z profesjonalną obsługą zakupów dokonują mieszkańcy wszystkich okolicznych wsi, po niektóre towary przyjeżdżają klienci nawet z Łowicza. Bejdowie prowadzą również agencję Poczty Polskiej SA, co jest ogromną wygodą dla mieszkańców. Lucyna Bejda jest niekwestionowanym liderem opinii w społeczności, aktywnie działa w Radzie Sołectkiej, Kole Gospodyń Wiejskich, jest również współzałożycielką Stowarzyszenia Dolina Bobrówki, zajmującego się działalnością edukacyjną, kulturalną, sportową i rekreacyjną skierowaną głównie do dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich w ramach wyrównywania szans rozwojowych. Działania Stowarzyszenia aktywizują mieszkańców aż sześciu sąsiadujących wsi (Winnicka-Popczyk, 2015).

Uruchomienie firmy usługowej

Daniel Sałuda ze wsi Otolice nie wiąże swojej przyszłości z rolnictwem. Mieszkańcy znają go jako zaradnego, przedsiębiorczego młodego człowieka, otwartego na nowe przedsięwzięcia, pasjonującego się motoryzacją. Przedsiębiorca miał możliwość poznania, jak funkcjonuje mały biznes w krajach Unii Europejskiej, pracując kilka lat za granicą. Decyzja o otwarciu własnej firmy *Dar-Auto*, zajmującej się konserwacją i naprawą samochodów, została bardzo pozytywnie przyjęta w środowisku. Zakład ma wielu stałych klientów, którzy szybko przekonali się do solidności i jakości świadczonych usług. Działalność jedyne go syna zdecydowanie wspierają rodzice, co również stanowi ważny czynnik rozwoju nowo powstałej firmy. W ostatnich latach w tej i okolicznych wsiach powstały liczne firmy usługowe: fryzjerskie, krawieckie, wymiany butli gazowych, transportowe, agroturystyczne i inne (Winnicka-Popczyk, 2015).

Podsumowanie

Intensywny rozwój przedsiębiorczości rodzinnej na obszarach wiejskich stał się w Polsce faktem. Główne przyczyny tego zjawiska obejmują:

- globalne tendencje w rolnictwie,

- zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce po 1989 roku,
- konsekwencje przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej,
- migracje ludzi z miast, którzy przenoszą na obszary wiejskie swoje biznesy.

Przedsiębiorczość wiejska umożliwia osiąganie dochodów przez mieszkańców, tworzy nowe miejsca pracy, pochłaniając nadwyżki siły roboczej, przyczynia się do postępu cywilizacyjnego obszarów wiejskich. To właśnie zachodzi w przypadku opisywanych w artykule firm, jednocześnie ich właściciele pełnią jeszcze jedną ważną rolę – są liderami opinii, kształtują postawy przedsiębiorcze, dają pozytywny przykład i zachęcają do działania ludzi z bliższego i dalszego sąsiedztwa.

Bibliografia

- Bank Światowy*. Pobrano z: <http://data.worldbank.org/indicator#topic-1> (10.07.2015).
- Charakterystyka gminy Łowicz*. Pobrano z: <http://www.lowicz.bipst.pl/index.php?grupa=518167> (10.07.2015).
- <http://www.lodr-bratoszewice.pl/AGROLIGA/agroliga2007.htm> (10.07.2015).
- <http://www.ppr.pl/artykul-rolnik-farmer-roku-2007-145899-dzial-22.php> (10.07.2015).
- Jeżak, J., Popczyk, W., Winnicka-Popczyk, A., 2004. *Przedsiębiorstwo rodzinne. Funkcjonowanie i rozwój*. Warszawa: Difin.
- Naszkowska, K. (2005) *Polskie pieczarki podbiją Europę*. Pobrano z: <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,53600,2613135.html> (10.07.2015).
- Obszary wiejskie w Polsce. Rural areas in Poland. Studia i analizy statystyczne* (2011). Warszawa–Olsztyn: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Olsztynie, (171–173).
- Plan rozwoju lokalnego Gminy Łowicz na lata 2007–2013* (2006) (36). Łowicz: BIP.
- Plan rozwoju lokalnego Gminy Łowicz na lata 2008–2015, Załącznik do Uchwały Nr XXXII/161/09 Rady Gminy Łowicz z dnia 28.08.2009* (2009) (56). Łowicz: BIP.
- Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich – diagnoza, kierunki, rekomendacje dla polityki rozwoju obszarów wiejskich* (2014) (18–19). Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Targosz, R. *Wsparcie dla rozwoju przedsiębiorczości na wsi, 2014*, pobrano z: www.dodr.pl/III/4/2/3/3/koncepcja-rozwoju.pdf (10.07.2015).
- Winnicka-Popczyk, A. (2015). Przedsiębiorczość rodzinna na polskiej wsi. *Relacje*, (5/13), 22–23.
- www.wodr.konskowola.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=168&Itemid=58 (10.07.2015).
- Wyźnikiewicz, B. (2015). *Kiepski stan polskiego rolnictwa*. Pobrano z: biznes.pl, (10.07.2015).

The problems of Family Entrepreneurship Development in the Polish Rural Areas (Case Study of the Łowicz Agricultural Commune)

Keywords: family firm, family business in the rural areas, family entrepreneurship in the agricultural commune

Summary. The paper has to do with the opportunities of family business development in rural areas. The author analyses the reasons for their establishment, functions to play, explains the need to support them and formulates recommendations for their further succeeding. The three cases of family businesses, operating in the rural areas in the Łowicz commune, depict business models to apply in such conditions. The businesses have achieved financial success, created new jobs, contributed to the development of the location and region they operate in.

Translated by Alicja Winnicka-Popczyk

Cytowanie

Winnicka-Popczyk, A. (2016). Problemy rozwoju przedsiębiorczości rodzinnej na polskiej wsi (przypadek rolniczej gminy Łowicz). *Marketing i Zarządzanie*, 2 (43), 181–191.